

JOANNA BIELECKA

*Podstawowe cechy osobowości a poziom kompetencji społecznych
studentów – doniesienie z badań¹*

Basic traits of personality and the level of social competences in students aged 20–23
– a study communication

Już od dawna psychologowie, badając zachowania społeczne człowieka, zauważyli, że pewne osoby funkcjonują w swoim środowisku społecznym o wiele bardziej efektywnie niż inne. Fakt ten dotyczy zarówno sposobu nawiązywania i podtrzymywania relacji interpersonalnych, jak i stopnia, w jakim jednostka jest w stanie wykorzystać te więzi dla realizacji swoich własnych celów.

Zagadnienie występowania różnic indywidualnych w zakresie funkcjonowania interpersonalnego jest o tyle istotne, że wysokie umiejętności społeczne pozwalają na trafne przewidywanie sukcesów jednostki nie tylko w sytuacjach o charakterze typowo społecznym, ale także w sytuacjach zadaniowych, wymagających często z założenia umiejętności głównie intelektualnych (np. sukcesy zawodowe czy akademickie). Badania dotyczące natury i uwarunkowań „inteligencji społecznej” wykazały, że bardzo istotną zmienną modyfikującą poziom tych umiejętności jest trening społeczny.

Jednak o ile w sytuacji eksperymentalnej taki trening ma bardzo duże znaczenie, o tyle w naturalnych sytuacjach społecznych to, czy jednostka będzie dążyć do nawiązywania relacji społecznych z otoczeniem, w większym stopniu zależy od jej cech osobowości.

¹ Na podstawie badań do pracy magisterskiej pt. „Wybrane aspekty osobowości a poziom kompetencji społecznych studentów w wieku 20–23 lat”, napisanej w Zakładzie Psychologii Społecznej UMCS w Lublinie, pod kierunkiem prof. dr hab. Grażyny Kwiatkowskiej.

W życiu społecznym człowieka cechy osobowości stanowią pewien naturalny bufor, powodujący, że w podobnych sytuacjach interpersonalnych zachowuje się on w miarę stały i właściwy dla siebie sposób. Te cechy osobowości decydują również o tym, czy jednostka podejmie „naturalny trening społeczny” oraz jak bardzo będzie on efektywny, jeśli chodzi o usprawnienie jej umiejętności społecznych. Tak więc można mówić o osobowościowych uwarunkowaniach jakości podejmowanych przez człowieka kontaktów interpersonalnych oraz o tym, jak często będą one podjęte. Identyfikacja tych cech osobowości, które leżą u podłoża efektywnego uczestnictwa w życiu społecznym, a więc pośrednio warunkują poziom kompetencji społecznych, była przedmiotem opisaney poniżej pracy empirycznej.

Główne zagadnienia dotyczące osobowości rozpatrywane były w kontekście teorii cech. Teoria ta wraz z pięcioczynnikowym modelem osobowości (PMO) Costy i McCrae jest obecnie jedną z najpopularniejszych i najpełniej opracowanych teorii osobowości, a jej założenia teoretyczne znalazły potwierdzenie empiryczne dzięki zastosowaniu bardzo dobrze opracowanych pod kątem metodologicznym narzędzi. Jedno z nich – Kwestionariusz NEO-FFI – zostało zastosowane w badaniach.

Założenia teoretyczne dotyczące kompetencji społecznych zgodne są z nurtem teoretycznym, na podstawie którego powstał Kwestionariusz Kompetencji Społecznych (KKS). Posłużył on również jako narzędzie badawcze.

Jeżeli rzeczywiście cechy osobowości są tym buforem, który pośredniczy w kształtowaniu stylu naszego funkcjonowania społecznego, będą to niewątpliwie te cechy, które są najbardziej uniwersalne i stałe, dlatego też to właśnie cechy Wielkiej Piątki poddane zostały badaniu w niniejszej pracy.

Kompetencje społeczne to umiejętności, które warunkują zdolność człowieka do osiągnięcia sukcesów w sytuacjach życiowych o charakterze społecznym. Zespół dyspozycji okazał się trafnym predyktorem sukcesów jednostki w sytuacjach, które wymagają sprawnego funkcjonowania interpersonalnego. Z punktu widzenia psychologii różnic indywidualnych kompetencje społeczne najogólniej można określić jako „dyspozycję warunkującą efektywność funkcjonowania człowieka w sytuacjach społecznych” (Maczak 2001).

Ponieważ dotąd nie prowadzono badań nad osobowościowymi uwarunkowaniami kompetencji społecznych, jeśli chodzi o źródłowe cechy osobowości, niniejsza praca będzie próbą odpowiedzi na pytania, jakie podstawowe cechy osobowości leżą u podłoża kompetencji społecznych i jaki jest charakter ich związku z tymi społecznymi umiejętnościami.

PYTANIA BADAWCZE, ZMIENNE, HIPOTEZY

Przesłanki teoretyczne pozwalają przypuszczać, że poziom kompetencji społecznych jest związany z pewnymi cechami osobowości. Można zatem postawić pytanie: Które cechy osobowości mają związek z poziomem kompetencji społecznych i jaki jest charakter tego związku?

Zmiennymi, które poddane zostały korelacji w tym badaniu, są: podstawowe cechy osobowości w ramach koncepcji pięcioczynnikowego modelu osobowości Costy i McCrae (neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenia, ugodowość i sumiennosc) oraz poziom kompetencji społecznych. Wskaźnikiem poziomu pięciu podstawowych cech osobowości były wyniki pięciu skal Kwestionariusza Osobowości NEO-FFI, natomiast wskaźnikiem poziomu kompetencji społecznych był wynik uzyskany w Kwestionariuszu KKS autorstwa Anny Matczak.

Przedstawione wcześniej argumenty skłaniają do postawienia następującej hipotezy ogólnej: zachodzi związek pomiędzy poziomem kompetencji społecznych a podstawowymi cechami osobowości, oraz hipotez szczegółowych co do kierunku tych zależności: kompetencje społeczne powinny dodatnio korelować z ekstrawersją, otwartością na doświadczenia i ugodowością, ujemnie zaś z neurotycznością. Jeżeli chodzi o sumiennosc, to trudno przewidywać kierunek zależności.

METODA

Badaniami zostali objęci studenci UMCS w wieku 20–23 lat (II i IV rok studiów). Razem zostało przebadanych 172 studentów, spośród których 116 stanowiły kobiety, natomiast 56 – mężczyźni. Byli to studenci pięciu losowo wybranych kierunków spośród 3 grup:

- kierunki społeczne: pedagogika (30 osób), dziennikarstwo i komunikacja społeczna (20 osób),
- kierunki biologiczne: biologia (49 osób),
- kierunki ścisłe: fizyka (33 osób) i matematyka (40 osób).

MATERIAŁY WYKORZYSTANE W BADANIU

Do badania pięciu podstawowych cech osobowości zastosowano polską wersję Kwestionariusza Osobowości NEO-FFI, a własności psychometryczne tego kwestionariusza znajdują się w podręczniku do NEO-FFI (Zawadzki, Strelau, Szczepaniak, Śliwińska 1998). Do pomiaru poziomu kompetencji społecznych wykorzystano Kwestionariusz Kompetencji Społecznych opracowany przez Annę Matczak (Matczak 2001).

Dodatkowo przed rozpoczęciem badań studenci proszeni byli o wypełnienie krótkiej ankiety, w której oprócz metryczki znajdowały się dwa pytania dotyczące przynależności badanego do organizacji studenckich o charakterze społecznym oraz studiowanego kierunku – czy był on zgodny z wybranym przed egzaminami. Pytania te miały na celu identyfikację wpływu treningu społecznego, który jest intensywny w przypadku osób działających w różnych organizacjach społecznych i jest odmienny na różnych kierunkach studiów. Dlatego też można przypuszczać, że jeżeli badany studiuje na kierunku, który zamierzał studiować, jest on również zgodny z jego preferencjami co do intensywności treningu społecznego, specyficznej dla tego kierunku.

PRZEBIEG BADAŃ

Badania zostały przeprowadzone w styczniu i w lutym 2004 roku. Miały one charakter grupowy – część studentów jednego kierunku (grupa ćwiczeniowa) w tym samym czasie wypełniała komplet kwestionariuszy. Każdy student otrzymywał własny komplet i wypełniał go samodzielnie, co było kontrolowane przez badacza i pomocników. Komplet badawczy składał się z ankiety poprzedzającej badanie oraz dwóch kwestionariuszy (NEO-FFI, KKS). Całe badanie trwało około 25 minut.

WYNIKI

Analiza statystyczna w przeprowadzonych badaniach objęła:

1. Wyodrębnienie grupy osób o niskim, średnim i wysokim poziomie kompetencji społecznych.
2. Obliczenie współczynnika korelacji pomiędzy ogólnym poziomem kompetencji społecznych a pięcioma cechami osobowości.
3. Obliczenie współczynnika korelacji pomiędzy trzema składowymi kompetencji społecznych (I, Es, A) a pięcioma cechami osobowości.
4. Obliczenie testów t dla danych niezależnych w celu stwierdzenia, czy istnieją różnice w poziomie kompetencji społecznych w zależności od: płci, kierunku studiów oraz przynależności do organizacji studenckich o charakterze społecznym.

Ad 1. Wyniki niskie dla skali ogólnego poziomu kompetencji społecznych uzyskało 59 studentów (co stanowi 34% badanych), wyniki średnie – 90 studentów (52% badanych), natomiast wyniki wysokie 23 studentów (czyli 13% badanych).

Ad 2 i 3. Uzyskane współczynniki korelacji wahały się między 0,10 a 0,56. Tabela 1 przedstawia współczynniki korelacji pomiędzy ogólnym poziomem

Tab. 1. Współczynniki korelacji pomiędzy pięcioma cechami osobowości a poziomem kompetencji społecznych i wynikiem ogólnym oraz wynikiem w skalach: I, ES, A
Correlation indices between five personality traits and the level of social components (total outcome and the outcome in I, ES, A scales)

	KKS ogólny	Skala I	Skala Es	Skala A
Neurotyczność	-0,349**	-0,271**	-0,318**	-0,301**
Ekstrawersja	0,558**	0,484**	0,567**	0,371**
Otwartość na doświad.	0,243**	0,189*	0,266**	0,146
Ugodowość	0,21	0,83	0,20	-0,103
Sumiennosc	0,228**	0,196**	0,257**	0,127

* Korelacja jest istotna na poziomie 0,05 dwustronnie.

** Korelacja jest istotna na poziomie 0,01 dwustronnie.

kompetencji społecznych a pięcioma cechami osobowości oraz pomiędzy trzema składowymi kompetencji społecznych (I, Es, A) a pięcioma cechami osobowości.

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że istnieje niska korelacja ujemna pomiędzy poziomem neurotyczności a ogólnym poziomem kompetencji. Natomiast zależność pomiędzy poziomem ekstrawersji a ogólnym poziomem kompetencji społecznych jest umiarkowana, dodatnia. Również dodatnia, niska korelacja istnieje pomiędzy poziomem otwartości na doświadczenia a ogólnym poziomem kompetencji społecznych. Nie ma istotnej statystycznie zależności pomiędzy poziomem ugodowości a ogólnym poziomem kompetencji społecznych – zależność taka wystąpiła w próbie, jednak wynik nie jest istotny statystycznie, co nie pozwala na wnioskowanie o istnieniu takiego związku. Natomiast jeśli chodzi o związek kompetencji społecznych z sumiennoscą, to jest to niska korelacja dodatnia.

Ad 4. W celu wykazania, czy istnieją różnice w poziomie kompetencji społecznych w zależności od płci, kierunku studiów oraz przynależności do organizacji studenckich o charakterze społecznym, przeprowadzono testy t dla danych niezależnych. Tabele 2–4 przedstawiają uzyskane wyniki.

Za pomocą statystyki t-Studenta sprawdzono istotność różnic między średnimi wynikami uzyskanymi w ogólnym poziomie kompetencji społecznych przez kobiety i mężczyzn. Wyniki te nie potwierdziły istotności statystycznej różnic między płciami w zakresie ogólnego poziomu kompetencji społecznych. Sprawdzono także istotność różnic między średnimi wynikami w ogólnym poziomie kompetencji społecznych a wybranym kierunkiem studiów. Istotne różnice występują pomiędzy fizyką a wszystkimi pozostałymi kierunkami (dziennikarstwem i komunikacją społeczną, resocjalizacją, biologią i matematyką). Pozostałe kierunki nie różnią się między sobą istotnie, jeśli chodzi o ogólny poziom kompetencji społecznych.

Średni wynik, jaki uzyskali studenci fizyki, wyniósł 154,6 punktu i jest istotnie niższy od wszystkich pozostałych średnich wyników. Prawdopodobne jest jednak, że kierunek studiów jest tu tylko zmienną pośrednio determinującą te

Tab. 2. Istotność różnic w poziomie kompetencji społecznych u kobiet i mężczyzn w zakresie ogólnego poziomu kompetencji społecznych
Significance of differences in the level of social competences in women and in men (in the range of the general level of social competences)

Wariancja	F	Istotność	t	df	Istotność obustronna
Założono równość wariancji	0,334	0,546	0,346	170	0,730
Nie założono równości wariancji			0,348	110,040	0,729

Tab. 3. Istotności różnic w ogólnym poziomie kompetencji społecznych u osób studiujących na poszczególnych kierunkach
Significance of differences in the general level of social competences in students studying various subjects

Kierunek studiów	Wariancja	F	Istotność	t	df	Istotność obustronna
1 i 2	założono równość wariancji	0,143	0,707	-4,256	51	0,000
1 i 3	założono równość wariancji	0,137	0,713	-3,391	61	0,001
1 i 4	założono równość wariancji	0,789	0,377	-2,724	80	0,008
1 i 5	założono równość wariancji	1,108	0,296	-2,667	71	0,009
2 i 3	założono równość wariancji	0,486	0,489	0,938	48	0,353
2 i 4	założono równość wariancji	1,437	0,235	1,866	67	0,066
2 i 5	założono równość wariancji	1,739	0,192	1,637	58	0,107
3 i 4	założono równość wariancji	0,186	0,667	0,957	77	0,341
3 i 5	założono równość wariancji	0,386	0,537	0,768	68	0,445
4 i 5	założono równość wariancji	0,071	0,790	-,140	87	0,889

Kierunek studiów: 1 – fizyka, 2 – dziennikarstwo i komunikacja społeczna, 3 – resocjalizacja, 4 – biologia, 5 – matematyka

Tab. 4. Istotność różnic w zakresie ogólnego poziomu kompetencji społecznych w zależności od przynależności do społecznych organizacji studenckich
Significance of differences in the total level of social competences depending on affiliation to social student's organizations

Wariancja	F	Istotność	t	df	Istotność obustronna
Założono równość wariancji	1,919	0,168	0,705	170	0,482
Nie założono równości wariancji			0,842	44,071	0,404

różnice, za którą stoją inne, niezidentyfikowane w tym badaniu. Dlatego też w związku z otrzymanymi wynikami (zdecydowana większość kierunków nie różni się między sobą) zmienna, jaką jest kierunek studiów, nie będzie traktowana jako zmienna determinująca różnice w ogólnym poziomie kompetencji społecznych.

Sprawdzono także istotność różnic między średnimi wynikami w ogólnym poziomie kompetencji społecznych u osób przynależących (lub deklarujących

zamiar przynależności) do społecznych organizacji studenckich i osób niedeklarujących tej przynależności. Różnice nie okazały się istotne statystycznie. Ponieważ jednak liczba osób przynależących do organizacji studenckich o charakterze społecznym była bardzo mała (27 osób ze 172 badanych), może to stanowić rzeczywisty powód braku występowania zależności w badanej próbie.

Dodatkowo wyniki uzyskane drogą analizy statystycznej pozwoliły na naszkicowanie profilu osobowościowego jednostek o wysokim i niskim poziomie umiejętności społecznych. Ponieważ zaś badana grupa jest reprezentatywna dla studentów w wieku 20–23 lat, wnioski te można uogólnić na tę populację.

Osoby o wysokich kompetencjach społecznych charakteryzują się wysokim, lub co najmniej przeciętnym poziomem ekstrawersji (są to więc ekstrawertycy i ambiwertycy), wysoką otwartością na doświadczenia, niskim lub przeciętnym nasileniem neurotyczności i wysoką lub co najmniej przeciętną sumiennością.

WNIOSKI OGÓLNE I Dyskusja

Celem niniejszych badań było znalezienie odpowiedzi na pytania, czy cechy osobowości mają związek z poziomem kompetencji społecznych oraz jaka jest siła i kierunek tego związku. Oczekiwano, że istnienie tego związku zostanie potwierdzone i że w przypadku takich cech, jak ekstrawersja, otwartość na doświadczenia i ugodowość, będzie to zależność dodatnia. Neurotyczność zaś powinna korelować ujemnie z poziomem kompetencji społecznych. Sumiennosc zaś była tą cechą, w stosunku do której predykcji nie uszczegółowiono przed wykonaniem badań. Uzyskane wyniki badań w dużej części potwierdziły postawione hipotezy.

1. Neurotyczność koreluje ujemnie z ogólnym poziomem kompetencji społecznych.

2. Ekstrawersja wykazuje dodatni związek z ogólnym poziomem kompetencji społecznych.

3. Otwartość na doświadczenia koreluje dodatnio z ogólnym poziomem kompetencji społecznych.

4. Nie ma istotnej statystycznie zależności pomiędzy poziomem ugodowości a ogólnym poziomem kompetencji społecznych.

5. Istnieje dodatnia zależność pomiędzy poziomem kompetencji społecznych a sumiennością.

Tak więc wykonane badania potwierdziły istnienie związku kompetencji społecznych z podstawowymi cechami osobowości.

Najsilniejsza okazała się zależność kompetencji społecznych z poziomem ekstrawersji i neurotyczności. Zgodnie z przewidywaniami, z badań wynika, że osoby o wysokiej ekstrawersji i niskim poziomie neurotyczności są osobami o najwyższym poziomie kompetencji społecznych, a więc można wnioskować, że

są to osoby najlepiej przystosowane społecznie i w związku z tym zdolne do efektywnej realizacji swoich celów osobistych na płaszczyźnie społecznej. Kolejne cechy warunkujące dobre przystosowanie społeczne, to wysoka otwartość na doświadczenie i wysoki lub co najmniej przeciętny poziom sumienności. Okazuje się, że osoby otwarte na swoje otoczenie, a także na nowe doświadczenia lepiej sobie radzą w sytuacjach społecznych, gdyż traktują je jako kolejne doświadczenie, wyzwanie lub przygodę. Dzięki zaś swojej sumienności mocniej angażują się one w takich sytuacjach w wykonywane zadania i dlatego są przez otoczenie oceniane pozytywnie i bardziej akceptowane przez innych. To z kolei ułatwia im funkcjonowanie w otoczeniu społecznym, od którego otrzymują dodatkowo gratyfikacje w postaci aprobaty i uznania.

Bardzo interesujący wydaje się związek takiej cechy osobowości, jaką jest ugodowość, z poziomem kompetencji społecznych, którego charakter nie został do końca zbadany (jedynie hipotetycznie założono jego krzywoliniowość). Może stanowić więc inspirację do stawiania kolejnych hipotez i przeprowadzenia bardziej szczegółowych badań. Na podstawie wykonanych badań można jedynie stwierdzić, że przeciętny poziom ugodowości warunkuje wysokie kompetencje społeczne, zaś skrajne bieguny tej cechy (zarówno niska, jak i wysoka ugodowość) nie warunkują wysokich umiejętności społecznych. Zjawisko to wydaje się naturalne, ponieważ zarówno wysoka ugodowość, która może mieć związek z częstym przyjmowaniem postawy konformistycznej, jak i niska ugodowość, mogąca wynikać z zachowań nonkonformistycznych, na pewno nie ułatwiają jednostce efektywnego funkcjonowania w sytuacjach społecznych. Niemniej mechanizm tego związku powinien zostać zbadany dokładniej, co już – niestety – wykracza poza obręb tej pracy, jednak może stanowić inspirację do dalszych, bardziej szczegółowych badań.

Na podstawie otrzymanych rezultatów badań można stwierdzić, że źródłowe cechy osobowości, które bada model Wielkiej Piątki, są na pewno ważnymi determinantami jakości i efektywności funkcjonowania interpersonalnego jednostki. Prawdopodobnie ich wpływ na kompetencje społeczne jest pośredni, bezpośrednio natomiast wpływają one na ilość i jakość podejmowanych przez jednostkę kontaktów społecznych, a więc warunkują dostępność i efektywność treningu społecznego, który w największym stopniu modyfikuje nasze umiejętności społeczne.

BIBLIOGRAFIA

- Allport G. W. (1937). *Personality: A Psychological Interpretation*. New York: Holt.
- Argyle M. (1991). *Psychologia stosunków międzyludzkich*. Warszawa: PWN.
- Argyle M. (1994). *Nowe ustalenia w treningu umiejętności społecznych*. W: W. Domachowski, M. Argyle (red.), *Reguły życia społecznego. Oksfordzka psychologia społeczna*. Warszawa: PWN (s. 197–208).

- Argyle M. (1998). *Zdolności społeczne*. W: S. Moscovici (red.), *Psychologia społeczna w relacji ja – inni* (s. 77–104). Warszawa: WSiP.
- Hall C., Lindzey G. (2002). *Teorie osobowości*. Warszawa: PWN.
- Marszał-Wiśniewska M., Jarmuż S. (1995). Swobodne opisy osobowości i temperamentu u dzieci a model Wielkiej Piątki. *Przegląd Psychologiczny*, 38.
- Matczak A. (1998). Preferencje zawodowe młodzieży a kompetencje społeczne. *Psychologia Wychowawcza*, 41.
- Matczak A. (2001). *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych (Podręcznik)*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- McCrae J. (1992). An introduction to the five factor model and its applications. *Journal of Personality*, 60.
- Pervin L. (2002). *Psychologia osobowości. Najnowsze koncepcje*. Gdańsk: GWP.
- Pilecka W., Pilecki J. (1990). Model kompetencji społecznych w ujęciu S. Greenspana. *Rocznik Pedagogiki Specjalnej*, 1.
- Plewicka Z. (1981). Inteligencja społeczna – przegląd teorii i pomiarów. *Przegląd Psychologiczny*, 24.
- Strelau J. (2003). *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 2: *Psychologia ogólna*. Gdańsk: GWP.
- Zimbardo P. G., Ruch F. L. (1997). *Psychologia i życie*. Warszawa: PWN.
- Zawadzki B., Strelau J., Szczepaniak P., Śliwińska M. (1998). *Inwentarz osobowości NEO-FFI Costy i McCrae*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.

SUMMARY

The paper presents studies on personality conditioning of social competences. The studies aimed at identifying the traits of personality which are related to social abilities of man, and at defining the nature of this relationship. The traits of personality distinguished within the model of "The Big Five" by Costa and McCrae were subject to studies. This seems understandable, since these are the most permanent and universal traits, and the questionnaire applied to measure them (NEO-FFI) was very well prepared methodologically. Personality conditioning of social competences is an important problem, since their identification enables to foresee social abilities on the basis of personality traits. These traits also map out the limits within which social skills of the particular units can be facilitated.